

dr. sc. VJEKOSLAV MRŠIĆ □ Zagreb

1. UVOD I PROBLEM

U proteklih više od 160 godina na hrvatskim prostorima, poglavito u Zagrebu, počinjali su djelovati mnogi muzeji. Događalo se da se prvotno realizirane ustanove tijekom povijesnog procesa podijele na više samostalnih entiteta. Suprotno tome, neki su muzeji započinjali kao samostalni, da bi tijekom vremena bili pridruženi nekoj drugoj instituciji, pokatkad ne nužno muzejskoj, te bi u konačnici ponovno vratili vlastitu samostalnost pojavljujući se pod drugim nazivom, o čemu svjedoči primjer današnjega *Tifloškog muzeja*. Svjestan svoje mukotrpne povijesti, Muzej je istražio vlastite početke. U vremenskom rasponu od 12 godina iznjedrene su dvije publikacije koje potpuno različito datiraju povijesne početke današnjega *Tifloškog muzeja*. Stoga se objektivno, kao problem, pojavljuje pitanje ispravnosti jedne od objavljenih tvrdnji.

2. POLAZIŠNE NAPOMENE

2.1. Prva publikacija i činjenice

*105 godina Tifloškog muzeja - od Hrvatskog sljepačkog muzeja ka Hrvatskom muzeju edukacijsko rehabilitacijskih znanosti*¹ monografija je o Tifloškome muzeju, koja u rasponu od 1891. pa do 1996. godine slojevitom analizom povijesnih, političkih, stručnih i znanstvenih čimbenika utvrđuje ulogu Vinka Beka u nastanku Hrvatskoga sljepačkog muzeja 1891. godine, kao što utvrđuje i podržavljenje tog muzeja od *Zemaljske vlade* i tadašnjeg odjelnog predstojnika za bogoštovlje i nastavu Izidora Kršnjavoga te pripajanje Muzeja 1894. godine Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu. Muzej će u rasponu od 105 godina, kojima se monografija bavi, proći kroz nekoliko faza, mijenjat će svoj smještaj, a osnivačka prava preuzimat će različiti društveno-politički entiteti. Ustanova će se pojavljivati pod sljedećim nazivima.

Hrvatski sljepački muzej (1891.-1894.); privatna realizacija Vinka Beka, koja 1894. godine Bekovom darovnicom prelazi u vlasništvo Društva svetog Vida, da bi iste godine bila podržavljena i pripojena Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu, u čijem će sastavu ostati do 1953. godine.

Tifloški muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu (1953.-1970.) sa Savezom slepih Jugoslavije, koji je tada preuzeo osnivačka prava, promijenio naziv Muzeju i financirao njegov rad do 1970. godine. Sjedište SSJ bilo je u Beogradu, premda je Muzej i dalje bio u Zagrebu.

Tifloški muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu (1970.-1979.) zapravo djeluje izvan zakona nakon što ga je 1970. godine SSJ prestao financirati. Građa je sklonjena, a poslovni se prostor iznajmljuje gospodarskim subjektima. Iz alimentiranog najma isplaćuju se plaće malobrojnim zaposlenicima, ali se iz njega rekonstruira i izložbeni prostor, pa se 1976. godine otvara novouređeni stalni postav.

Tifloški muzej Jugoslavije (1979.-1991.) zauzimanjem tadašnjeg sekretara za prosvjetu i kulturu Stipe Šuvara financiran u omjeru 50:50% putem tadašnjih Samoupravnih interesnih zajednica RSIZA kulture i USIZA kulture grada Zagreba.

Tifloški muzej (od 1992.) u vlasništvu RH, koja nakon izlaska iz jugoslavenske federacije preuzima osnivačka prava, a Muzej se putem Ministarstva kulture financira iz državnog proračuna.

Sve te činjenice podastrte su i elaborirane na 121 stranici teksta, uz 198 bilježaka u kojima se navode izvori.² Na toj je osnovi rekonstruirana povijest Hrvatskoga sljepačkog muzeja od 1891. do 1996. godine kao Tifloškog muzeja. Monografiju su recenzirala trojica znanstvenika upisanih u registar znanstvenih radnika pri Ministarstvu znanosti RH. Recenzenti su navedeni u impresumu monografije.

2.2. Druga publikacija i upitna tvrdnja

Prizak recentnoga stalnog postava Tifloškog muzeja, otvorenoga javnosti 24. siječnja 2008. godine³, kompilacija je tekstova više potpisnika, ali nas zanima samo uvodni tekst (str. 9.-19.) koji potpisuje urednica, a u kojemu se tvrdi da Muzej bilježi svoje početke tek od 1953. godine. S obzirom na tu tvrdnju, koja Muzeju oduzima 62 godine djelovanja, bilo bi logično podastiranje valjanih dokaza na osnovi kojih se donosi takav zaključak. Međutim, toga u tekstu nema, samo

¹ Vjekoslav Mršić, *Tifloški muzej*, Zagreb, 1996.

² Format 24 cm, ISBN 953-96699-1-X.

³ Format 30 cm, ISBN 978-953-7287-02-3.

arbitrarano postavljena teza kojom se Bekovo autorstvo pripisuje drugim dvjema osobama.

3. SUPOSTAVNA PROVJERA POLAZIŠNIH KRITERIJA

3.1. Kriteriji – prostor, osoblje i državni blagoslov

Govoreći o Vinku Beku, urednica navodi: *Svoju privatnu zbirku predmeta i knjižne građe* (misli se na građu Hrvatskoga sljepačkog muzeja, prim. V. Mršić) *nazivao je muzejom prema dugoj, stoljetnoj tradiciji u kojoj su razni sakupljači svoje zbirke tako nazivali, iako je potpuno jasno da ona – u suvremenom smislu riječi muzej, koja podrazumjeva ustanovu – to nije mogla biti bez prostora, osoblja i državnog blagoslova* (str. 13.).

Suprotno toj tvrdnji, iz publikacije *Izložbeni katalog za sljepački odjel na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu 1891.* (Vinko Bek, 1891.) vidljivo je da izložbeni materijal čini uglavnom građa Hrvatskoga sljepačkog muzeja, te da je ta građa razvrstana u različite muzejske zbirke. Osim toga, uz Vinka Beka, taj katalog iz 1891. g. potpisuju i tri službena recenzenta.

Nadalje, u monografiji *Gospodarsko-šumarska Jubilarna izložba...*, objavljenoj godinu dana nakon spomenute izložbe, nalazi se podatak koji potvrđuje da je Bekov Hrvatski sljepački muzej zaista bio muzej, a ne zbirka. Na stranici 226. (Ibler, 1892.) stoji da Vinko Bek ... *živo radi oko sljepačke školske literature i sistematičnog muzeja* (podcrtao V. Mršić), *koji bi se u svoje vrijeme predao ustrojenom zavodu*. Lapidarni pojam sistematičan podrazumijeva sve odrednice koje i danas neki muzej razlikuju od zbirke.

Šezdeset i četiri godine kasnije 1955. g., u drugom je kontekstu Danica Tonković napisala: *Vinko Bek, naš prvi tiflopedagoški radnik, marljivo je sakupljao razne predmete tifloškog karaktera sa svrhom, da osnuje "Hrvatski sljepački muzej" u Zagrebu. Muzej je zaista bio priveden u život* (podcrtao V. Mršić), *pošto je u Zagrebu 1. rujna 1895. došlo do otvaranja Zavoda za odgoj slijepice djece. Zbirke muzealnih izložaka* (podcrtao V. Mršić) *bile su smještene u jednoj zavodskoj prostoriji. Ono što se sačuvalo, prešlo je u vlasništvo današnjeg Zavoda za odgoj slijepice djece u Zagrebu, a zatim od strane uprave ovog zavoda odstupljeno našem muzeju.*⁴ Iako se Danica Tonković i potpisnik ovih redaka razilaze u dataciji početka Hrvatskoga sljepačkog muzeja za četiri godine, gđa Tonković eksplicitno govori o Muzeju i njegovim zbirkama, a implicitno o kontinuitetu Hrvatskoga sljepačkog muzeja pod novim nazivom.

No vratimo se kriterijima kojima urednica brani svoju tezu. U kontekstu prvog kriterija trebalo bi objasniti značenjsku razliku između Bekova privatnog prostora u sklopu pučke škole u Bukevju pokraj Velike Gorice, gdje je Bek od 1891.-1894. godine službovao, čuvar i obrađivao građu Hrvatskoga sljepačkog muzeja, zatim prostora Zemaljskog zavoda za slijepu djecu u Zagrebu u razdoblju 1894.-1953., pa prostora u

Bosanskoj ulici 26 u Zagrebu, gdje je Muzej, zajedno sa Savezom slijepih Hrvatske, bio smješten od 1953. do 1958. godine, dok se nije konačno preselio u namjenski izgrađeni prostor na današnjoj adresi.⁵ Sve su to, bez razlike, do 1958. godine bili neadekvatni prostori. Međutim, ono što se Beku i Kršnjavome, te Zavodu za slijepu djecu u Zagrebu, zamjera u razdoblju 1891.-1953., začudo prestaje biti zamjerkom kada osnivačka prava preuzima Savez slepih Jugoslavije, iako će do izgradnje namjenskog prostora proći još pet godina. Postavimo ovdje i pitanje koliko bi aktualnih muzeja u nas tom logikom trebalo izgubiti status muzeja.⁶

U kontekstu drugih dvaju kriterija od kojih urednica polazi, nameće se pitanje po čemu je upitna Bekova muzeološka dimenzija. Zar nije Zemaljska vlada s predstojnikom Odjela za bogoštovlje i nastavu Izidorom Kršnjavim potvrdila Bekovu stručnost, znanje i rezultat podržavljenjem Bekova muzeja i njegovim pripajanjem Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu? Nadalje, čitanjem izvješća Zavoda za slijepu djecu iz toga vremena, kao i određenih tekstova u časopisu *Prijatelj slijepih i gluhoonijemih*, nailazimo na podatke da Vinko Bek obavlja višestruku ulogu. On je istodobno privremeni ravnatelj Zemaljskog zavoda za slijepu djecu, učitelj, urednik časopisa *Prijatelj slijepih i gluhoonijemih* i **čuvár Muzeja** (podcrtao V. Mršić).

Ako urednica smatra da Bek nije mogao sam kvalitetno voditi brigu o Muzeju krajem 19. st., kako onda tumači činjenicu da Tiflološki muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu od 1953. do 1955. godine nema nijednog zaposlenika? Tek se nakon toga u Muzeju zapošljava Arkadije Rudomino, osoba upitnih stručnih kvalifikacija, istodobno kao kustos i administrator, a nakon što se ugasio Upravni odbor, volontersko tijelo koje je upravljalo Muzejom, postat će i ravnateljem.

U redukcionističkom viđenju povijesti današnjega Tiflološkog muzeja ne preza se okriviti ni samog Vinka Beka. Naime, na 13. stranici, u 2. bilješci, urednica kaže: *Vrlo često Bek je svoju privatnu zbirku predmeta i knjižne građe, u stručnim časopisima s kraja 19. st., nazivao "Hrvatskim sljepačkim muzejom" te time unio pomutnju u povijesno određivanje vremena osnutka Tiflološkog muzeja, sljednika "Hrvatskoga sljepačkog muzeja"*. Naravno da je Vinko Bek radio termin Hrvatski sljepački muzej, i to s punim pravom! Urednica eksplicitno navodi gdje je Bek radio taj termin: *u stručnim časopisima s kraja 19. st.* Te stručne časopise pratili su stručni ljudi toga vremena. U njima nigdje ne nalazimo kritike Vinka Beka glede vjerodostojnosti Hrvatskoga sljepačkog muzeja. Uostalom. A kako bi to Vinko Bek unio pomutnju kad je umro 1935. godine, 18 godina prije no što se građa Hrvatskoga sljepačkog muzeja pojavila pod nazivom Tiflološki muzej saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu? S tim Bek nema nikakve veze. Ne može se negirati postojanje Bekova muzeja i istodobno priznati da je današnji Tiflološki muzej sljednik Hrvatskog sljepačkog muzeja. Time urednica nehotice potvrđuje

⁴ *Izveštaj o radu za godinu 1953./54.*, Tiflološki muzej Saveza slijepih Jugoslavije u Zagrebu, Zagreb, 1955., str. 7-8.

⁵ Ovdje treba reći da prostor kao kriterij kako ga tumači urednica ni danas ne govori u korist njezinoj tezi. Naime, Muzej je, slijedom nesretnih okolnosti, iako nekad suveren u namjenski izgrađenom prostoru, danas u pravnom statusu podstanara u istom tom prostoru.

⁶ Primjerice, u središtu Zagreba, u trosobnom stanu, doslovno je uskladišten Hrvatski sportski muzej. Iako se građa sustavno prikuplja, obrađuje i izlaže na povremenim izložbama izvan Muzeja, jer Muzej nema vlastitoga izložbenog prostora, spomenuti bi muzej, prema kriterijima kojima urednica odriče autentičnost Bekovu Hrvatskome sljepačkom muzeju s kraja 19. st., izgubio status muzeja. Međutim, bez obzira na probleme sa smještajem, Hrvatski sportski muzej ima - *državni blagoslov*.

povijesni kontinuitet te naše ustanove od 1891. godine do danas.

4. KOMENTAR I ZAKLJUČAK

Ono što je potpisnik ovih redaka zastupao kao tezu i dokazao u monografiji objavljenoj 1996. godine pod naslovom *105 godina Tifloškog muzeja...* jest originalnost Bekova koncepta, činjenica da je Bek svoju ideju 1891. godine realizirao sam i da ona traje do danas. Ničega revolucionarnoga nema u 1953. godini, kada osnivačka prava preuzima Savez slepih Jugoslavije iz Beograda. Riječ je samo o prijenosu prava vlasništva nad muzejskom građom, ali temeljni koncept i problematika ostaju isti. Dakako, bio je promijenjen i naziv Muzeja, ali kako god ga mijenjali, nikako nisu mogli izbjeći pridjev *TIFLOŠKI = SLJEPAČKI*. Ono što je revolucionarno u Bekovoj ideji njegova je spoznaja da je u 19. st. na hrvatskim prostorima došlo do smjene paradigme⁷, prema kojoj je do tada funkcioniralo zbrinjavanje slijepih.

Sve do 19. st. u nas se briga o osobama s posebnim potrebama, pa tako i o slijepima, vodila unutar karitativnoga i mistično-metafizičnog pristupa pri crkvenim svetištima, gdje bi neki navodno doživjeli čudesno ozdravljenje. O čudesima se ne raspravlja jer su ona izvan okvira znanstvene spoznaje, ali uz neka se svetišta i danas nalaze zbirke votivnih darova koji su zalag očekivanome čudesnom rješenju. Vinko Bek, svjestan svega, čini kvalitativan pomak te osniva Muzej, u kojemu nema votivnih darova. Umjesto toga, Bek u Hrvatskome sljepačkom muzeju prikuplja i obrađuje građu koja s različitih stručnih i znanstvenih polazišta obrađuje odgoj, obrazovanje i radno osposobljavanje slijepih – etnološko, muzikološko, medicinsko, psihološko, statističko, umjetničko i, na kraju, povijesno određenoj sredine prema slijepima i sljepoći. Uz standardni muzeološki rad, stručno istraživanje, prikupljanje građe, njezinu obradu, čuvanje i povremeno izlaganje na tematskim izložbama, Bek već u 19. st. ima muzeološku koncepciju, muzejsko poslanje i muzejsku pedagogiju. Sve je to više nego vidljivo iz objavljenih tekstova koje je ostavio za sobom. Istaknimo, dakako u kontekstu 19. st. i naše sredine, primjerice, aspekt muzejske pedagogije.

Kada Vinko Bek otpušta svoj privatni Hrvatski sljepački muzej, a Izidor Kršnjavi Muzej pridružuje Zemaljskom zavodu za slijepu djecu u Zagrebu, tada nije riječ o Bekovu traženju prostora za muzealnu građu ili o muzeološkom refleksu Kršnjavoga. Treba imati na umu da je Zavod bio javna ustanova otvorena za ekskurzije učenika različitih škola. Usto, Zavod nije bio samo mjesto odgoja, obrazovanja i rehabilitacije slijepih, već je istodobno bio i mjesto na kojemu su se preparandisti koji su završili školovanje u praksi osposobljavali za rad sa slijepima.⁸ U tom kontekstu Hrvatski sljepački muzej,

kao integralni dio Zavoda za slijepu djecu u Zagrebu, treba promatrati i kao mjesto muzejsko-pedagoškog rada. Naravno, primjer Hrvatskog sljepačkog muzeja nije bio jedinstven. Ima još primjera, poput današnjega Muzeja za umjetnost i obrt, koji u 19. stoljeću počinje kao Obrtni muzej, pridružen koju godinu kasnije Školi za umjetni obrt (danas Škola za primijenjenu umjetnost). Zapravo, i danas se te dvije, sada samostalne, ustanove nalaze u istoj zgradi. Treba reći da Vinko Bek Hrvatskim sljepačkim muzejom uvodi muzeološku metodu kao pomoćnu disciplinu u ono što će se kao stručno-znanstvena cjelina u 20. stoljeću nazvati defektologijom.⁹

Mnogi visokoškolski programi u današnjoj Hrvatskoj, iako neki imaju kolegij povijesti vlastite znanosti, nemaju mogućnost muzeološke potpore. Među rijetkima, takvu potporu ima i studij defektologije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, i to upravo zahvaljujući Vinku Beku i njegovu muzealnom iskoraku 1891. godine. Stoga se ne treba sramiti Hrvatskog sljepačkog muzeja kao povijesne realnosti, istinskog začetka i zaloga trajanju današnjega Tifloškog muzeja. Nedaćama usprkos, Muzej je opstao jer je krenuo od ispravnih Bekovih pretpostavki, te zato što na temelju Bekova nasljeđa ima kontinuitet od 1891. godine. Vinko Bek, u kontekstu svoga vremena, tadašnjih stručnih kriterija i općih mogućnosti povijesnog trenutka, bio je apsolutno kompetentan muzealac. O tome nam ne govori samo Hrvatski sljepački muzej, nego i Bekovi tragovi u počecima Hrvatskoga školskog muzeja, Etnografskog muzeja i Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja.

Povijesne početke današnjega Tifloškog muzeja nije moguće shvatiti ako ne vidimo Muzej kao živi organizam unutar nelinearnosti specifičnoga povijesnog procesa. Ako vremensku relaciju od Hrvatskoga sljepačkog muzeja do današnjega Tifloškog muzeja stavimo u kontekst opće znanstvene teorije kaosa, tada bez problema možemo ustvrditi i argumentirati da taj fenomen kao materijalizirana ideja, određen polazišnim uvjetima i nasumičnošću, funkcionira u režimu determinističkog kaosa, od čega nije izuzet nijedan muzej. Međutim, fazni prostor Hrvatskoga sljepačkog muzeja, vjerodostojnošću svojih atraktora, s točkama uspostavljanja fraktalnih kompenzacija kaotičnih stanja, potvrđuje Iblerov iskaz iz 1892. godine o *sistematičnome muzeju*.

7 U 19. st. na hrvatskim prostorima dolazi do utilitarne simbioze pedagogije i defektološke prakse, koja tvori strukturalnu paradigmu što se očituje u formiranju i razvoju specijalnog školstva. U drugoj polovici 20. st. ta će paradigma biti istisnuta rehabilitacijskim promišljanjima, što će otvoriti putove stasjanju nove paradigme, koja uvelike raskida vezu s pedagogijom.

8 Ne treba zaboraviti da je prednik današnjega Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu osnovan tek 1962. godine. Sve do tada obrazovno se usavršavanje tiflopedagoškog osoblja odvijalo u sklopu zagrebačkog Zavoda za slijepu djecu, slijedom prakse iz Bekova i Kršnjavijeva vremena.

9 U 19. stoljeću Kršnjavi uvodi nazive *humanitarni zavodi* i *humanitarna pedagogija*. Između dva svjetska rata ti se nazivi gube, da bi ih nakon Drugoga svjetskog rata u nas zamijenili pojmovi *specijalno školstvo* i *defektologija*. Posljednjih godina, uz sve veće uključivanje djece s posebnim potrebama u redovite škole, te s pomakom stručnoga i znanstvenog interesa prema populaciji druge i treće životne dobi, uvedeni su nazivi *edukacijska rehabilitacija* i *edukacijsko-rehabilitacijske znanosti*.

LITERATURA

1. Mršić, V. (1996.): *105 godina Tiflološkog muzeja – od Hrvatskog sljepačkog muzeja ka Hrvatskom muzeju edukacijsko rehabilitacijskih znanosti, Tiflološki muzej, Zagreb.*
2. Gleick, J. (1996.): *Kaos*, Izvori, Zagreb.
3. Kuhn, T. S. (1999.): *Struktura znanstvenih revolucija*, Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
4. Mejovšek, M. (2003.): *Uvod u metode znanstvenog istraživanja*, ERF, Zagreb;
5. Carr, E. H. (2004.): *Što je povijest?*, Srednja Europa, Zagreb.

ONE MORE TIME ABOUT THE HISTORICAL ORIGINS OF THE TYPHLOLOGY MUSEUM

In the last more than 160 years in Croatia, particularly in Zagreb, many museums started working. It happened that the institutions originally created would divide over the course of time into several independent entities. Or by contrast, some museums started as independent establishments but over the course of time were merged into some other institution, not always necessarily a museum institution, subsequently being restored their independence and reoccurring under another name, as shown by the example of what is today the *Typhology Museum*. Aware of its own painstaking progress, the Museum did research into its own beginnings. In a span of time of 12 years, two publications were hatched, which give totally different dates for the historical origins of today's Typhology Museum.

The current author considers the issue of the correctness of one of the claims published and advocates the proposition published in 1997 in a monograph entitled *105 Years of the Typhology Museum*, of the originality of the concept of Vinko Bek and the fact that he put his idea into practice in 1891 himself, an idea that still lives.